

DOOR HET STOF - TEXTIELBARONNEN

De winter van 1890. Aan de vooravond van de grote staking. De sfeer is grimmig. Er dreigt een bloedbad. We zijn in het huis van Vader Jan-Ritsaert, **JR**, op een feestelijke dag: het banket ter ere van het aanstaande huwelijk van zijn jongste zoon **Karel** en zijn verloofde **Jenne**. Ook aanwezig is oudste zoon **Doede** (Hendrikus), die getrouwd is met **Geeze**. **Aaltje** de moeder van JR, is ook aanwezig – vormgegeven als sprekend schilderij. Tussendoor reddert **Diene** als personeel om alles goed georganiseerd te houden. Ook is er het *Kwartet van Voorouders* in de schilderijlijsten te zien.

VADER **JAN-RITSAERT**

ZIJN OUDSTE ZOON **DOEDE**

DOEDES VROUW **GEEZE**

ZIJN JONGSTE ZOON **KAREL**

KARELS VERLOOFDE **JENNE**

OMA, BEPPE **AALTJE**

PERSONEEL **DIENE**

IJZERGAT Burgermeester Tjeerd van der Zee

KWARTET van VOORouders

R.1**SPROOKJE**

KAREL Moet je echt weg?

SAAR Het is zes uur!

KAREL Blijf nog even.

SAAR Zal ik mee eten?

KAREL Vader krijgt een hartaanval.

SAAR Waarom? Ik ben een fantastische partij,
 met een schatkist vol zweetparels
 en een stamboom vol arbeidersadel.

KAREL En mijn broer krijgt een beroerte.

SAAR Eerst slaat 'ie me het huis uit.

KAREL Hij moet het proberen.

SAAR De brave ridder komt de eer van de weversdochter redden.

KAREL Jij hebt geen redding nodig.

SAAR Als je dat maar weet.

KAREL Met mama was het anders geweest.
 Het was een zachter huis toen zij nog leefde.

SAAR Misschien, maar nu laat je familie me alleen toe als sloofje,
 door de achterdeur.

KAREL Ik beloof je plechtig dat wanneer ik de man in huis ben
 er geen personeel meer in dit huis komt.

SAAR Ga je Diene ontslaan?

KAREL Wat, nee!

SAAR Ze heeft kinderen, jonkies nog.

KAREL Nee, nee, Diene hoeft nergens heen.

SAAR Je laat haar alleen niet meer voor je werken.

KAREL Precies.

SAAR Ze mag de hele dag voor de haard zitten terwijl jij de afwas doet.

KAREL Ik zou best af kunnen wassen.

SAAR Ja?

KAREL Ik beloof dat als we getrouwd zijn ik elke avond de afwas doe.

SAAR Mooi sprookje.

KAREL Geloof je niet dat ik af kan wassen?

SAAR Dat mag nooit van je vader.

KAREL Mijn vader is mijn baas niet.
Of nou ja technisch gezien wel.

SAAR Hij ontslaat je, ontfermt je en verstoot je.

KAREL Dan kom ik bij jou wonen.

SAAR We zullen honger hebben.

KAREL Ik zal werken.

SAAR Alles hier is van je vader en van zijn vrienden.

KAREL Ik heb vertrouwen in ons,
in de toekomst en in onze liefde.

 Ik zal altijd naast je staan.

SAAR Dat is lief.

KAREL Ja.

SAAR En dom.

KAREL Dan ben ik maar dom.

SAAR Jij bent sprookjes gewend die alleen maar goed aflopen,
lieve domme jongen.

KAREL Lang en gelukkig.

SAAR Maar het leven is geen sprookje voor mensen zoals ik.

 Iedereen die ik ken is afhankelijk van je vader, van je broer.
Wat denk je dat ze doen als ze erachter komen
dat ik, wandelend stuk modder, nauwelijks met ziel begiftigd
de jongste erfgenaam in mijn gure klauwtjes heb?

 Voor wie denk je dat dat goed afloopt?

KAREL Saar...

SAAR Nee, niet voor Saar.
Dat neem ik je niet kwalijk hoor,

het duurt nog zo lang voor de toekomst gaat beginnen,
ik hou me er niet eens mee bezig.

KAREL Ik vind de toekomst maar grijs zonder jou.

SAAR Dus zullen we genieten van vandaag.

Ze willen elkaar kussen, maar schrikken als Doede op komt met drie dode kippen.

DOEDE Ah, het meisje van Het Bolwerk.

SAAR Ik kom de wijn brengen.

DOEDE Karel, haal Diene even voor de kippen.

KAREL Die kan ik ook wel wegbrengen.

DOEDE Doe niet zo raar,
hup, haal het personeel,
dat is ervoor.

Karel druipt af.

DOEDE Zo! Drie keer raak!
Bèng bèng bèng!

Hij laat de drie dode kippen in zijn hand zien.

DOEDE Nieuwe revolver. Een Bodeo. Uit Italië.
Moest ik even uitproberen.

SAAR Op kippen?

DOEDE Zelf geschoten.

SAAR Groot wild hoor.

Ze maakt aanstalten te gaan.

DOEDE Zou je een centje willen bijverdienen?

SAAR Ik kwam alleen de wijn brengen.

DOEDE Dan wil je vast ook even aan m'n kurkje trekken.
Kom. Duurt niet lang. 't Is bruiswijn.

Doede komt dichterbij Saar. Dan komt Diene op. Ziet de situatie. Ze grijpt voorzichtig in.

DIENE U liet me roepen?

DOEDE Nee hoor.

DIENE Voor de wijn? Help je me even, Saar?

Saar neemt afscheid. Ze gaan af. Doede nog steeds onverwoestbaar vrolijk.

DOEDE Man wat hebben we het toch goed hè!

Doede zet de plaat aan.

**R.2 ZELDEN HEEFT DE MENS HET ZO GEWELDIG GOED GEHAD
LIED / DE RIJKE FAMILIE / EN SAAR / KWARTET VAN VOOROUDEERS**

JR zelden heeft de mens het
zo geweldig goed gehad

JR + DOEDE de wereld leeft in vrede
de geschiedenis is af

FAMILIE welverdiende weelde
en geluk valt ons ten deel
wij plukken onze vruchten
in de nieuwe gouden eeuw!

GEEZE de bliksem is geharnast in een kleine koperdraad
JENNE en vlammen zijn gevangen in een glazen lampion
DOEDE met een knipje van een knopje is het donker weggejaagd
DOE + KAREL dit tijdperk van verlichting is glorieus begonnen!

KWARTET zelden heeft de mens het
zo geweldig goed gehad
de wereld leeft in vrede
de geschiedenis is af

welverdiende weelde
en geluk valt ons ten deel
wij plukken onze vruchten
in de nieuwe gouden eeuw!

ALLEN we bouwen aan vooruitgang met kolen en met staal

DIENE Ik zie jullie niet bouwen

ALLEN en halen met een toestel verre stemmen dichterbij
we hebben de koloniën met god en tucht beschaafd,
en sporen sneller dan tevoren heel het land door met de trein
Ja ja! Ja ja! Ja ja! Ja! Ja ja! Ja ja! Ja ja! Ja!

ALLEN zelden heeft de mens het
zo geweldig goed gehad
de wereld leeft in vrede
de geschiedenis is af
welverdiende weelde
en geluk valt ons ten deel
wij plukken onze vruchten
in de nieuwe gouden eeuw!

DIENE – Nou...

DIENE – Ik weet niet hoor...

DIENE – Mij anders niet...

GEEZE de koningin getrouwe blijven wij tot in den doet

KWARTET – ♪ Wilhelmus vahan Nassouwe...

JR+DOE+KA en laten onze invloed gelden in het parlement

JENNE het democratisch staatsbestel bevalt ons reuze goed

JR+DOE+KA zolang ons maar het recht wordt voorbehouden om te stemmen

Ja ja! Ja ja! Ja ja! Ja! Ja ja! Ja ja! Ja ja! Ja!

ALLEN zelden heeft de mens het

zo geweldig goed gehad

de wereld leeft in vrede

de geschiedenis is af

welverdiende weelde

en geluk valt ons ten deel

wij plukken onze vruchten

in de nieuwe gouden eeuw!

R.3 IEDEREEN VERLANGT NAAR IETS!

Diene zet wijnglazen klaar, maakt de ruimte feestelijk, prepareert het buffet. Misschien plukt ze de kippen. Het moet een bijzondere avond worden – het is het feestbanket ter ere van de verloving van Karel en Jenne. Diene gaat zo op in haar werk dat ze niet merkt als Karel binnen komt en naar haar kijkt.

KAREL Diene, is –

Diene schrikt, ze laat een bord vallen, dat gaat kapot.

KAREL Oh god.

DIENE Geeft niets meneer, ik stond te dromen.

KAREL Ik wilde – sorry.

DIENE Kan ik iets voor u doen?

KAREL Nee. Of eh, is dat meisje weg?

Diene heeft wel door dat Karel het over Saar heeft.

KAREL Van net?

DIENE Ja, die is weg.

Diene begint de scherven op te ruimen. Karel probeert haar te helpen.

KAREL Laat mij maar.

Hij wil de scherven oprapen, Diene wil dat voorkomen, ze vreest voor zijn vader.

DIENE Nee meneer.

KAREL Zo gedaan. Au!

Karel snijdt zich aan een scherf, hij bloed.

DIENE Als we ons nu allebei aan Gods plan houden
dan hoeft er ook geen bloed te vloeien.

KAREL Gods plan, dat jij voor ons slooft?

DIENE Ieder zijn plek.

KAREL Kan ik je anders even met de afwas helpen ofzo?

DIENE Heeft u wel eens afgewassen?

KAREL Het is toch niet eerlijk dat jij hier alles doet!

DIENE Het is zoals het is en dat is het dan.

KAREL Heb jij dan geen dromen, Diene, fantasieën, verlangens!

DIENE Nee meneer ik verlang niks.

KAREL Ach kom, iedereen verlangt naar iets,
naar vrijheid, geluk, liefde!
Verlang jij niet naar liefde Diene? Liefde!

*Vader, die bij de laatste zin in de deuropening is verschenen, schraapt zijn keel.
Diene schrikt opnieuw, laat weer een bord vallen.*

JR Hou jij het personeel van haar werk af, Karel?

DIENE Nee meneer.

KAREL Ik wilde Diene een handje helpen.

JR Ja, jij bent echt in de wieg gelegd voor ondersteunende taken.

KAREL Ik –

JR onderbreekt zijn zoon. Hij spreekt tegen Diene.

JR Zou jij je ergens anders nuttig kunnen maken?

Diene maakt een kleine buiging en gaat af. Terwijl ze afgaat houdt JR haar even tegen.

JR Oh, en Diene?

DIENE Ja meneer?

JR Dat serviesgoed houd ik op je loon in.

Diene aarzelt even, dan herpakt ze zich.

DIENE Natuurlijk meneer, dank u.

Diene af.

JR Verlangens, Karel?

KAREL Ik bedoelde het niet zo.

JR Je hebt haar geld gekost.

KAREL Dat is niet eerlijk.

JR Oorzaak en gevolg, Karel.
Wanneer daden geen consequenties hebben
ondermijn je de natuurlijke orde.

KAREL U moet haar niet straffen om iets dat mijn schuld is.

JR Ik bewijs haar een dienst, anders raakt ze op drift.

KAREL U begrijpt het niet.

JR Denk je niet dat ik me precies zo voelde
toen ik met je moeder ging trouwen?

KAREL U – ik – wat?

JR Ze is misschien niet knap, maar ze is struis, en gemakkelijk benaderbaar.

KAREL Nee!

JR Maar geloof me, met personeel haal je je meer problemen op de hals
dan de kortstondige opluchting waard is.

KAREL Dat is niet –

JR Jongen, je moet leren luisteren anders wordt het nooit wat.

KAREL Ja vader.

JR Ik snap dat je ‘m knijpt, trouwen, ha,
voelt meer als een veroordeling dan als een feestdag, ja?

KAREL Jenne zal een goede echtgenote zijn.

JR kijkt zijn zoon meewarig aan.

JR Op het huwelijk met je moeder
voelde het of ik ‘ja ik wil’ zei tegen levenslang!
Maar deze gevangenis heeft achterdeurtjes, zoon,
geheime kamertjes, geitenpaadjes.
Als je iets kwijt moet, kan dat, maar nooit binnenshuis,
nooit met personeel, die moet ik dan weer ontslaan en echt
je weet niet half hoe lastig het is om dankbaar personeel te vinden.

KAREL Achterdeurtjes?

JR Voor mannen als wij zijn er mogelijkheden.
Kom eens mee naar de Groote Sociëteit.

KAREL Bedoelt u dat u – toen moeder...

JR Natuurlijk niet! Ik was een liefhebbende echtgenoot,
een voorbeeldige vader en een goed katholiek.

Hij knipoogt.

JR Maar dat is nog altijd geen protestant hè,
voor ons bestaat de biecht.

R.4 KOOR VAN HET VERLEDEN – DOOR HET STOF

KWARTET wij zijn ontstaan aan een klein kasteel
 een nederzetting vol graan en gras
 waar ridders-eer en jonkvrouw-trouw
 een omen van de toekomst was
 met zegen van de bisschop zelf
 werden wij wigbold door gods hand
 wij merken aan de stuwwal kregen
 stadsrecht voor ons richterampt

 Enschede de stad
 op de scheiding

 tussen duisternis en licht
 van de chaos
 naar de rede

 is Enschede gesticht
 als een tijding
 van de vrede

Diene en de Franse Kok zetten schalen eten neer en dekken de tafel.

KWARTET wij rezen op uit vele vuren
 als feniks uit vlammen uit as
 steeds bood brand een nieuwe kans
 steeds bouwden wij een betere stad
 wij vormen trots de tukker-adel
 weven de draden van ons lot
 op eigen kracht tot stevig weefsel
 wij komen boven, door het stof

 Enschede de stad
 op de scheiding

 tussen duisternis en licht
 van de chaos
 naar de rede

 is Enschede gesticht
 als een tijding
 van de vrede

wij weven zelf ons eigen lot

wij komen boven, door het stof

Enschede de stad
op de scheiding

tussen duisternis en licht
van de chaos
naar de rede

is Enschede gesticht
als een tijding
van de vrede

R.5 WAAR DE BESCHAVING OP DRIJFT

Het verlovingsfeestje.

DOEDE Ik heb honger.

GEEZE Dat komt door dat Engels voetballen van je.

KAREL Engels voetballen?

DOEDE Dat is nieuw, een beschaafde sport voor heren van stand.

GEEZE Al ga je er wel van zweten.

JR Kunnen we al aan tafel?

GEEZE We gaan niet aan tafel.

DOEDE We hebben een lopend buffet.

KOK *Un buffet debout.*

DOEDE Heel modern.

JR Oh, nou, proost in ieder geval.

AALTJE Huh heet weer dost, d'us as ne spoonze.

ALLEN Proost!

KOK Santé!

JR Het doet me deugd dat we
nog altijd aankunnen op familie, hoeksteen van de samenleving,
kurk waar de beschaving op drijft.

KAREL Zou een hoeksteen niet zinken?

DOEDE Geen echte hoeksteen, sukkel.

JENNE Nou, Dóede.

GEEZE Dat bedoelt Doede opbouwend, Jenne,
Karel moet een beetje toegepast leren denken.

DOEDE Anders hebben we niks aan hem in het bedrijf, hè vader?

KAREL Elementaire natuurkunde lijkt me best handig is in een fabriek.

JR Heb vertrouwen in je broer jongen, jullie zijn mijn opvolgers
jullie moeten samen kunnen werken.

JENNE Zullen we het vanavond niet over het werk hebben?
 Dat is toch gezelliger, vind je niet papa?
 Mag ik al papa zeggen?

AALTJE A'j knien'n hebt, he'j ok köttel.

JR Natuurlijk mag jij papa zeggen, ook jij drijft op onze kurk.
 Want om jou zijn wij hier bijeen,
 jouw heugelijke verloving met mijn zoon.
 Laten we proosten op het aanstaande huwelijk.

ALLEN Proost!

KOK Santé!

DOEDE En op de kindertjes die gemaakt gaan worden.

JENNE Doede!

GEEZE Aan een man die niet kan produceren heb je niets als fabrikant.

AALTJE Van de wéénd krig ie geen keender.

JENNE Hoe ver ben jij nu?
 Ze kan elk moment komen hè?

JR Ze?

GEEZE Zeg dat nou niet Jenne!
 Straks wordt het echt een wichie.

JENNE Sorry het was per ongeluk!

GEEZE Je moet het ongeluk niet over jezelf afroepen.

KAREL Is een meisje dan zo erg?

Diene komt op de drempel staan.

JR Laten we bidden voor een sterke zoon,
 de derde generatie opvolging
 voor een stralende toekomst van de fabriek,
 en zo een stralende toekomst voor ons prachtige Enschede.
 Un buffet debout!! Tast toe

JR Ja Diene, wat sta je daar te staan?

DIENE Bezoek, meneer.

JR Op dit uur?

DOEDE Stuur het weg.

DIENE Het is de nieuwe priester.

JR Waar wacht je op, god is altijd welkom in dit huis!

Doede en Geeze lachen een beetje besmuikt. Ariëns komt binnen.

ARIËNS Mijn excuses, ik wist niet dat u net aan tafel ging.

Doede met volle mond.

DOEDE We gaan niet aan tafel.

GEEZE We hebben een lopend buffet.

KOK *Un buffet debout.*

ARIËNS Wat modern.

JR Mijn schoondochter stond erop.

DOEDE Geeze zit altijd boordevol goede ideeën.

GEEZE Het komt uit Frankrijk.

KOK *Comme tout ce qui est bon.*

JENNE Romantisch!

JR Eet u een hapje mee?

ARIËNS Nee, dank u.

GEEZE U ziet eruit of u een extra laagje spek wel kunt gebruiken.

JR Een glas wijn dan.

ARIËNS Ik drink niet.

DOEDE Een geestelijke die niet drinkt?

AALTJE D'r goat d'r meer dood an'n draank as van'n dös.

GEEZE Wat ongezellig!

ARIËNS Ik kom niet voor de gezelligheid.

JR U komt als nieuwe priester kennis maken
en ons en onze goede werken uw zegen geven.

JENNE Wat lief!

DOEDE Wel een beetje een vreemd moment.

ARIËNS Dit kon niet wachten.

JR Een katholiek met het arbeidsethos van een protestant, voelt u zo'n noodzaak?

ARIËNS Ik voel noodzaak om een ramp te voorkomen.

DOEDE Ach, bent u zo'n priester, hel en verdoemenis?

JR We staan op de drempel van een eeuw van optimisme, de mensheid gaat een stralende toekomst tegemoet!

ARIËNS Er zijn mensen die u nú nodig hebben.

JR Ja, ik help een hele fabriek met het levensonderhoud.

ARIËNS Toch zijn er negen mannen die niet weten hoe ze morgen hun gezin moeten voeden.

KAREL Wat?

JR Waar heeft u het over?

DOEDE Ah. Daar komt 'ie voor.

KAREL Doede?

DOEDE Akkefietje, niks om je zorgen over te maken, en al helemaal om voor op huisbezoek te gaan.

GEEZE *(tegen kok)* merci, you may go...

KAREL Wat heb je gedaan?

DOEDE Wat nodig was.

ARIËNS Was het echt nodig die mannen te ontslaan?

KAREL Ontslaan?

GEEZE Doede doet niets dat onnodig is.

DOEDE U bent een man van god, u snapt hoe acties consequenties hebben, Eva die de appel eet, de vrouw van Lot die achterom kijkt, Job die... wat deed Job ook alweer?

JENNE Iets met zweren?

JR Als mijn zoon die mannen ontslagen heeft dan zal hij daar zijn redenen voor hebben.

ARIËNS Dat zal, maar –

DOEDE Toegeven is zwakte en zwakte leidt tot chaos.

ARIËNS Goed, maar –

JR Fijn, nu dat opgehelderd is, bied ik u graag een glas -, eh, ja, wat drinken mannen die niet drinken?

ARIËNS Kunt u het deze keer niet bij een waarschuwing houden?

DOEDE Dronkenschap, ongehoorzaamheid, wangedrag, het toont niet alleen een gebrek aan werkbereidheid, maar het is levensgevaarlijk in een fabriekshal.

ARIËNS Een strenge waarschuwing?

DOEDE Waarschuwingen slijten snel.

GEEZE Is net als met opvoeden, als je altijd maar dreigt en nooit eens slaat dan verlies je alle overwicht.

KAREL Wist u hier niets van vader?

JR Ik ken de details van de dagelijkse leiding niet.

DOEDE Ik ga niet met ieder wissewasje naar pa.

GEEZE Doede is zijn eigen man.

AALTJE Eénn man geet éénn weg.

KAREL Maar u bent verantwoordelijk voor die mensen.

DOEDE En ik ben verantwoordelijk voor de veiligheid.

KAREL Wie?

DOEDE Wat wie?

KAREL Wie heb je ontslagen?

DOEDE Wie weet hoe die kerels heten, dat zijn namen als modder, die moet je snel van je afslaan anders krijg je vlekken.

ARIËNS Otte Roskamp, Goajt Lenferink, Wilm Bekhuis

DOEDE Goed, ú weet het.

ARIËNS Derk Mensink, Hinne Asbreuk

DOEDE De herder kent zijn schaapjes.

ARIËNS Dieks Vrielink, Ebbe Geerink

DOEDE Chapeau.

ARIËNS Koops Tijveld

DOEDE Koops Tijveld is een onruststoker
die laat ik al een tijdje in de gaten houden.

ARIËNS En Bats Dekker.

KAREL De vader van Saar?

Karel schrikt er een beetje van dat hij haar genoemd heeft.

GEEZE Hoezo ken jij de kinderen van het fabriekspersoneel?

DOEDE Ik ken die naam...

JENNE Wie is Saar?

KAREL De eh, dochter van Bats Dekker, toch?

DOEDE Oh, het meisje van de wijn.
Jaha, dat is wel een –

GEEZE Dat is wel een wat, Doede?

DOEDE Niks, geen idee, ken ik niet.

JR Een fabriek is een familie
en dient zowel met tucht als met liefde te worden geleid.
Maar de goeden mogen niet lijden onder de verdwaasden.

ARIËNS Punt is, deze mannen hebben spijt van hun onbezonnen daden.

JR Werkelijk?

DOEDE Punt is, insubordinatie kan niet worden getolereerd.

JR Wij hoeden de orde, eerwaarde, u in de kerk, wij op het werk.

ARIËNS Kunt u deze mannen niet, voor de lieve vrede,
een tweede kans geven, alstublieft?

JENNE Een pruim moet je ook weggooien als die onder de wespen zit.

KAREL Nou ja!

JR Ik waardeer uw komst,
maar als u zich nu bezighoudt met het eeuwige leven,
dan bemoei ik mij met het dagelijks brood.

ARIËNS Er heerst onrust onder de werknemers.

JR Reden te meer de onruststokers in te dammen.

GEEZE Een kind legt zijn vader ook de wil niet op, dat gaat mis.

ARIËNS Deze mannen weten niet waar ze het zoeken moeten.

JR Dat vind ik heel naar voor ze.

GEEZE Dat hadden ze eerder moeten bedenken.

ARIËNS Zij zijn niet zo... vooruitziend als uw klasse.
De woorden vliegen dit soort mannen, door het gevoel aangevuurd,
de mond al uit voor het verstand kan ingrijpen.

JR Dat is natuurlijk zo.

ARIËNS En nu ben ik bang dat ze, opgejut door angst en socialisten
door de woede worden gegrepen.

DOEDE Daarom heb ik die socialisten ontslagen!

KAREL Geef die mannen hun baan terug.

JR Is dat wat jij zou doen in mijn positie.

KAREL Zonder enige twijfel.

ARIËNS Het zou een daad van naastenliefde zijn.

JR En de dagelijkse leiding van mijn zoon ondermijnen?

KAREL Ontsla hém.

GEEZE Zeg!

DOEDE Een stap in hun richting en je valt in hun afgrond.

Karel woedend af.

JR U ziet het, tweespalt in de familie,
en dat terwijl wij niks hebben misdaan.

 Ik ben een redelijk mens.

 Ik wil de mannen die meegesleept zijn door de opruiers best ter wille zijn.
Zij krijgen hun baan terug.

JENNE Wat lief!

DOEDE Vader?

JR Ik vergeet jou niet, Doede, jij mag ze hun baan teruggeven.

ARIËNS Dank u.

JR Zien ze ook je goede kant eens.

DOEDE Als wandaden geen gevolgen kennen
zijn ze niet meer in de hand te houden.

JR Zeg ze dat ze morgen hun excuses komen aanbieden.

ARIËNS Morgen is het zondag.

JR De vandaag gederfde tijd moet worden ingehaald.

GEEZE Ze mogen van geluk spreken.

JR Breng het ze als goed nieuws.

DOEDE Behalve Bats Dekker en Koos Tijveld.

GEEZE En Roskamp.

DOEDE En Roskamp, de zatlap.

JR Zijn dat de onruststokers?

ARIENS Bats Dekker is geen onruststoker, het is een goede man.

DOEDE Bats Dekker is een raddraaier
en voor raddraaiers is er geen plek aan de touwen.

DIENE Bats is weduwnaar,
als hij niet werkt eten zijn kinderen niet.

DOEDE Diene, zei jij wat?
Nee hè? Dat leek me ook al vreemd.

JR U kunt gaan, vader, u heeft zes banen gered, geen slecht resultaat.

ARIËNS Ik weet niet of het genoeg is.

JENNE Jeetje wat ondankbaar.

ARIËNS Het gist in de fabriek.

JR Wat wilt u daarmee zeggen?

ARIËNS Alleen dat de situatie uit de hand kan lopen.

GEEZE Aan wiens kant staat u eigenlijk?

AALTJE Noe he'j de proem'n in 'n drek.

ARIËNS Ik probeer de rust te bewaren.

JENNE Het klinkt alsof u ze juist opstookt.

JR Zit u mijn arbeiders tegen mij op te stoken?

DOEDE Dreigen de arbeiders met geweld?

ARIËNS Nee niemand dreigt -

JENNE Wat erg!

ARIËNS Deze mensen werken lang, hard, voor een grijpstuiver
in slechte omstandigheden
en raken nu ook hun bestaanszekerheid kwijt.
Ze verliezen alle hoop.

JR Is het niet uw werk om ze hoop te bieden?

ARIËNS Het is hard onderhandelen met u.

JR Dat vat ik op als compliment.
Diene, laat jij eerwaarde even uit?

DIENE Volgt u mij maar, meneer Ariëns.

ARIËNS Alphons. Gewoon Alphons.

Diene en Ariëns, enigszins verslagen, vertrekken.

GEEZE Gewoon Alphons.

DOEDE Lijkt wel een protestant, die man.

GEEZE D'r is weinig goddelijks aan.

JENNE Jong is 'ie ook hè.

AALTJE Ik ma'j 'm wa lied'n.

DOEDE Zeg vader, ik wil u niet tegenspreken, maar –

JR Niks maar.
Wat denk je, negen man ontslaan!

Met lege touwen verdienen we geen cent,
en als je dan naar ontslag grijp, ontsla er eentje, als voorbeeld,
maar geen groep die zich kan verenigen. Idioot.

DOEDE Maar vader!

JR Niet mokken jongen, je bent jong en je vuur brandt heet,
maar leer dit: dankbaarheid is een sterk wapen.

Wanneer wij meelopers als opruiers behandelen
zullen zij elkaars gelederen versterken,

maar vergeef de een en verketter de ander
en tweespalt zal hen verdelen.

Dat klinkt hard, maar ik doe het voor hun eigen bestwil hè,
als de brand uitbreekt vergaat iedereen tot as.

R.6 EEN GOEDE VADER IS TOT STRIJD BEREID

JR een vader moet soms streng zijn
 ter bescherming van de jeugd
 hij kijkt verder dan verlangens
 bewaart de rust bewaart de deugd

 dat doet hij niet uit laagheid
 of om gemeen te zijn
 een vader hoedt uit liefde
 zijn kinderen voor pijn

KWARTET een goede vader spaart
 de roede niet

 maar elke klap
 die hij moet geven
 geeft hij tot zijn verdriet

 een goede vader is
 tot strijd bereid

 want hij strijdt
 voor orde, liefde en
 rechtvaardigheid

JR dus luister nou toch jongens
 ik heb het goed met jullie voor
 zolang je maar braaf luistert
 en geen ruzie maken hoor

 want de lieve vrede
 moet met vaste hand bewaakt
 omdat je met slechts aardigheid
 zwakke mannen maakt

KWARTET een goede vader spaart
 de roede niet

 maar elke klap
 die hij moet geven
 geeft hij tot zijn verdriet

 een goede vader is
 tot strijd bereid

want hij strijdt
voor orde, liefde en
rechtvaardigheid

JR

wanneer brutale kinderen
dreigen te ontsporen
krijgen zij om eigen bestwil
een draai om beide oren

en blijven zij nog altijd
opstandig in verzet
dan worden zij, uit liefde!,
aan de straat gezet

R.7 BOUWERS EN DROMERS

JR Wij kunnen nooit verliezen daarom kunnen we barmhartig zijn.

GEEZE Waar is Karel?

DOEDE Dit is zo typisch die jongen,
 onbetrouwbaar is hij, vader, geen opvolgmateriaal.

JENNE Het is een dromer.

DOEDE Dromers zijn slecht voor zaken.

JR Ik was zelf zo.
 Je moeder gaf haar hart aan een dromer en hielp hem bouwen.

JENNE Ah wat lief.

JR Jullie hebben het te makkelijk, Doede,
 geboren in zijde, de weg voor je uitgestippeld.

GEEZE Nou wij hebben ook onze problemen hoor,
 de architect die ons huis ontwerpt is bewonderaar van die Berlage,
 nergens een sierlijke lijn, alles streng en recht, net een gevangenis!

DOEDE Dat is modern.

GEEZE Het is onleefbaar.

JR Onleefbaar? Weet jij wat onleefbaar is?
 Een alles verterende brand.

DOEDE Nou.

JENNE Jeetje.

GEEZE Wat ongezellig!

AALTJE De tied geet hen en dr wort neet erookt.

JR Ik weet niet wat me het eerst opvalt de geur, of het geluid.
 Een jagend geraas, alsof we niet door vlammen worden verzwoegen
 maar door een zondvloed van een woedende god.
 De geur van... hout en vlees. Een winterbarbecue...

DOEDE Ik pak ondertussen een bordje.

JR Mijn haren, recht overeind, of de duivel me bij mijn nekvel grijpt,
 ik hoor gillen, vrees voor vrouwen, kinderen als fakkels door de straten.

DOEDE Smaakt goed hoor.

JR Later begrijp ik dat de stallen in vlam stonden, dat ik het vee rook dat levend verbrandde, maar op dat moment denk ik dat de wereld vergaat.

GEEZE Nou, gelukkig viel het allemaal mee, zitten we hier nu gezellig bij elkaar.

DOEDE Zonder Karel.

JENNE Dat heeft hij gewoon soms, onrust in zijn hoofd, moet hij een blokje om.

GEEZE Dat is niet gezond voor een man, teveel bewegen, hij is al zo'n sprik.

AALTJE Jänsken, Jänsken jager, wat is dien peerdken mager.

DOEDE Diene, waar blijft die wijn!

JR Niet de wereld was vergaan, maar wel mijn wereld.

DOEDE Oh het is nog niet afgelopen.

JR Mijn Enschede, geblakerd, mijn leven tot as, bijna de hele stad zat zonder dak, op het Schuttersveld in krappe tentjes opgevangen.

GEEZE Zat u daar ook, onder zo'n armoedig zeiltje?

JR Nou ja ik zat in de villa maar dat komt op hetzelfde neer, ontheemd, beroofd van illusie, met enkel nog dromen.

DOEDE Je maakt het wel romantisch hoor.

JR Daar heb ik jullie moeder, mijn Stientje ontmoet.

JENNE Ahhh...

JR Het was het beste wat me ooit is overkomen , vanaf dat moment heb ik het leven in eigen hand genomen, vanuit het niks de stad de toekomst ingeloodst, gebouwd op de ruïnes van het Saksische verleden. Zo ben ik de moderne tijd in gedroomd, op eigen kracht, naar eigen visie, vanuit het niets!

GEEZE Zonder enige hulp?

JR Vanuit het assige niets!

AALTJE As is verbraan turf.

DOEDE Je had je vader, je netwerk, je kapitaal, je goede naam...

JR Vanuit het niets, Doede, met bloedeigen hand!
Zo werkt het, in het leven, waar een wil is, baan je jezelf een weg, en als je die weg niet kan vinden dan wíl je gewoon niet genoeg.

DOEDE Ja, ja, daar heeft u gelijk in vader, je moet genoeg willen.
En ik wil. Ik wíl. Ík wel.

GEEZE En ik wil nog wel een wijntje.
Waar is Diene?

DOEDE Diene!!! Goed personeel is zó lastig te krijgen tegenwoordig.
Diene op.

DOEDE Ah, als je het over de duivel hebt.

DIENE Burgemeester Van der Zee laat zich aankondigen.
Tegelijk komt IJzergat op, in militair uniform, met sabel.

IJZERGAT Hoor ik daar om een duivel vragen?

JR Zo! Tjeerd! Helemaal in vol ornaat!

AALTJE Hee kik oet 't melkkänneke.

JR Wijntje?

DOEDE Of drink je niet onder diensttijd?

IJZERGAT Waarom zou een man niet onder diensttijd drinken?
JR wenkt Diene dat ze hem een glas moet schenken. Ook Geeze houdt haar glas op.

JENNE Wat een mooie broche.

JR Dat is de Willemsorde. Voor Moed, Beleid en Trouw.

DOEDE Hij heeft er een inboorlingennest voor uitgeroeid.

JENNE Is het waar wat ze zeggen, zijn het kannibalen daar?

AALTJE Meansknvràtrs bint gezoonde etters.

DOEDE Je zou denken dat ze ons wat dankbaarder zouden zijn
voor het brengen van christendom en beschaving.

JR De Held van Soerian.

JENNE Wat een avontuur.

IJZERGAT Ach, ik heb het er eigenlijk nooit over.

GEEZE Nee?

IJZERGAT Atjeh, 27 juli 1874. Als tweede luitenant leidde ik mijn bataljon op mars
door de vochtige rimboe. Plots werden we verrast door geschutsvuur
van een groep inlanders die zich in een benteng verschanst had.

JENNE Zo!

IJZERGAT De gladjakkers maakten amok, maar de tirailleurs openden het rottenvuur, ik beklom de versterking ter achterzijde. Hadden zij de witte vlag maar gehesen! Toen wij eenmaal een doorgang in de chicane hadden bewerkt was krijgsgegil het enige dat restte van hun diep verachtelijke stemgeluid. Wat door geweervuur was gespaard werd met de bajonet afgemaakt.

AALTJE Onmeanslek.

JENNE Grandioos.

GEEZE Gruwelijk.

JENNE Was u niet bang?

IJZERGAT Ik sta hier nog en die klipstenen zijn tot saté gedraaid.

JR Dat is nou die VOC mentaliteit die ons van mindere volkeren onderscheidt.

DOEDE Vandaar 'De Held van Soerian.'

GEEZE En IJzergat?

DOEDE Geeze!

GEEZE Ze noemen u toch IJzergat?

IJZERGAT Ze heeft gelijk! Die naam draag ik met trots.

JR Haha, ja, het is een wonder dat Tjeerd nog recht staat, hij heeft een klewang in zijn hals gekregen, een lanssteek in de borst en een kogel in zijn bovenbeen!

IJZERGAT Iets hoger, hahaha. Maar da's nu allemaal helemaal senang hoor.

Hij tikt op zijn billen, een metalen 'klang' klinkt. Jenne slaakt een gilletje.

GEEZE Ik snap niet wat we daar te zoeken hebben.

DOEDE Het is Nederlandse grondgebied hè.

GEEZE Nederlands? Die mensen woonden daar eerst.

DOEDE Maar die kennen het concept bezit niet.

GEEZE Laat ze daar hun eigen leven leven.

DOEDE Excuses, mijn vrouw weet weinig van politiek.

IJZERGAT Ik ook niet hoor.

GEEZE U bent toch burgermeester?

IJZERGAT Ik weet wel dat wanneer ondergeschikten in opstand komen je ze duidelijk moet maken wat hun plaats is, anders stort de hele maatschappelijke orde ineen. Dat is voor niemand goed. Ook niet voor die mensen zelf hè, je moet branieschoppers straffen om ze te helpen, dat geldt voor inlanders net zo goed als voor arbeiders. Zeker nu met die staking.

JR Hoezo staking?

IJZERGAT Die staking die is uitgebroken in uw fabriek.

DOEDE Dat vertel je ons nu!

IJZERGAT Wist u dat niet?

DOEDE/JR Nee!

IJZERGAT Oh. Nou, daar kom ik voor. Er is een staking uitgebroken in uw fabriek.

JR Ja!

DOEDE Dat kan niet, dat was al in de kiem gesmoord.

IJZERGAT Hm, nou, die memo is duidelijk niet doorgedrongen tot dat opgeruide tuig. Alle arbeiders zijn solidair.

DOEDE Zo snel allemaal?

IJZERGAT Ongedierte kruipt snel.

AALTJE De luuze gaejslt um ouwr n kop.

JENNE Ik dacht dat u hier was om op mijn verloving met Karel te proosten.

IJZERGAT Oh, proost, waar is de aanstaande?

GEEZE Al gevlucht vóór het ja-woord.

JENNE Die komt zo terug.

JR Weet U zeker dat het in onze fabriek is?

IJZERGAT U hoeft zich geen enkele zorgen te maken - de veldwacht staat met het knuppeltje klaar.

In de laatste regels is Karel opgekomen.

KAREL De veldwacht?

JENNE Daar is hij al.

GEEZE Hm mm.

IJZERGAT Ah, de jongste telg, proost op je verloving,
ja, gevechtssklaar, ik sla die stakers zó het invalidenhuis in.
Heerlijk. Vredestijd is nogal saai voor een veteraan.

AALTJE In tied van nood vret de duuwl vleengn.

KAREL Waarom naar wapens grijpen als er nog woorden zijn?

DOEDE Woorden zijn waardeloos als er niet naar geluisterd wordt.

IJZERGAT We moeten nog voor het ochtendlicht
een breinaald door het fontanelletje van het verzet steken.

JENNE leuw.

IJZERGAT Voor geweld blijft niemand doof.

KAREL Geweld!

IJZERGAT De enige taal die ze spreken. Als een paar opruiers eigen bloed gorgelen,
wordt de rest vanzelf volgzzaam. Daar heb ik ervaring mee.

KAREL Geweld tegen ongewapende mensen, vader, dat kunt u toch niet toelaten?

JR Als ze ongewapend zijn...

DOEDE Ongewapend? Dat weet je nooit. Ik heb horen fluisteren
dat er bij zijn die zondags op de schietbaan oefenen.

KAREL Onzin!

IJZERGAT Onderschat nooit je tegenstander.

AALTJE De domste boer'n hebt de dikste tuffel

IJZERGAT Weet u wie de leidende figuren zijn?

DOEDE Die Koops, die moet je hebben.
Als je die opruier grijpt wordt het nest weer rustig.

IJZERGAT Staat genoteerd.

DOEDE En geef die Bats Dekker ook een lat om op te kauwen.

KAREL Dat is een oude man!

JR Oude mannen zijn het gevaarlijkst.

IJZERGAT Goed. Dank u. De plicht roept!

IJzergat slaat zijn wijn achterover.

IJZERGAT En ik roep terug!

R.8 LIED IJZERGAT

IJZERGAT Dreigt er onheil soesa stennis
 roep dan:

ALLEN IJZERGAT!

IJZERGAT Dreigt er strubbeling of narigheid?

ALLEN IJZERGAT!

IJZERGAT Trapt het arme grauw een scène
 roep dan:

ALLEN IJZERGAT!

IJZERGAT Wie weet hoe je muiterij bestrijdt?

ALLEN IJZERGAT!

ALLEN/IJZ. Voor niemand bang!
 De arm der wet!
 Die trammelant!
 Fatsoenlijk plet!
 Die tucht verlangt!
 Vecht voor het recht!
 Met harde dwang!
 Breekt het verzet!

ALLEN IJZERGAT! IJZERGAT! IJZERGAT!

IJZERGAT Wanneer men 't roepen
 hoort der plicht

ALLEN Weet men daar wordt
 iets groots verricht!
 IJZERGAT!

IJZERGAT Dreigt er rottigheid of brouille
 roep dan:

ALLEN IJZERGAT!

IJZERGAT Breekt de duvel los of onrust uit?

ALLEN IJZERGAT!

IJZERGAT Lijkt onschuldig bloed te vloeien
 roep dan:

ALLEN IJZERGAT!

IJZERGAT Slaan er vonken in een vak vol kruid?

ALLEN IJZERGAT!

ALLEN/IJZ. Die man van staal!
 Door God gestuurd!
 Die dient en waakt!
 Vol heilig vuur!
 De orde eist!
 Tot plicht bereid!
 Tot elke prijs!
 Je maintendrai!

ALLEN IJZERGAT! IJZERGAT! IJZERGAT!

IJZERGAT Wanneer men 't roepen
 hoort der plicht

ALLEN Weet men daar wordt
 iets groots verricht!
 IJZERGAT!

IJzergat stapt van tafel.

IJzergat marcheert af. De familie zwaait hem uit.

R.9 WAT BENT U VOOR EEN HERDER?

ARIËNS Ik kom met een boodschap.

JR Wij hadden een afspraak.

ARIËNS En daar heb ik mij aan gehouden.

JR Toen u vertrok nam u mijn vertrouwen mee, u keert terug met verraad.

DOEDE Wat zijn uw beloftes waard?

ARIËNS Ik probeer de vrede te bewaken.

JR Voor zover ik weet is er juist meer onvrede, alsof u het opstookt.
Ze staken. Staken!

ARIËNS Ze zouden wachten!

JR Wat?

ARIËNS Ik bedoel, het valt op te lossen.

JR Hoe komen die onschuldige mannen, onschuldig, noemde u ze toch?,
hoe komen die aan zo'n radicaal idee?

ARIËNS Ze willen niet staken.

JR Heeft u ze dat in het hoofd gestopt?

KAREL Ze willen werken!

GEEZE Meneer Ariëns, bent u een socialist?

ARIËNS integendeel. U moet begrijpen –

JR Ik moet niets.

ARIËNS Ik sta aan uw kant, een staking verzwakt alle partijen,
de arbeiders nog het meest, we moeten ze tegen zichzelf beschermen.

JR Daar zijn wij het over eens.

ARIËNS Laat me dan vertellen wat ze vragen.

JR Ik voer geen gesprek onder dwang,
eerst aan het werk, dan het gesprek.

KAREL Hun eisen zijn niet onredelijk.

GEEZE Eisen?

ARIËNS Wensen, bedoelt hij.

DOEDE Alleen al dat ze denken dat ze iets te eisen hebben
is onredelijk! Wie is hier de baas?

ARIËNS U.

JR Ik! Ik eis, zij luisteren. Dát is de volgorde.

ARIËNS Uw werknemers vragen simpelweg een leefbaar leven,
een gezonde toekomst voor hun kinderen.

JR Gezond? Ik heb ze een park gegeven,
dit is groenste stad van het land, dankzij mij!
Ik heb De Krim voor ze uit het veen getrokken
een hele wijk vol afdakswoningen
tuinen waar ze hun eigen groente kunnen verbouwen.
Ik bouw een Ziekenzorg aan de Veenstraat,
moet ik ze ook nog het eten in de mond scheppen,
als bij een baby, de billen afvegen?

ARIËNS Ik wil uw goede werken ook niet in twijfel trekken.

JR De fabrieken hebben de beschaving naar hier gebracht.
Er stopt een trein, hier, in Enschede, door mij!
En zodra het ons lukt komen jullie zwermen, politiek, volk, kerk,
om graantjes te pikken van het veld dat wij ingezaaid hebben.
Als het gezag van de werkgever niet behouden blijft
dan is er niemand meer om te zaaien, dan stort de beschaving in.

DOEDE Amen.

ARIËNS Uw werknemers zijn uw dankbaar.

KAREL Ja.

JR Dankbaar? Oh ja?

ARIËNS U heeft ze een doel gegeven, leven, eten, een horizon.

JR Als u het zo zegt, ja, ja dat is zo.

ARIËNS Neem ze dat toch niet af.

JR Maar ik kan de lonen niet zomaar verhogen zonder de handel te verstoren.
Ik prijs mezelf de markt uit, dan is iedereen werkloos.

ARIËNS De mannen zijn trots op het werk dat u hen geeft,
trots op de fabriek waarmee u de beschaving naar Enschede bracht.
Ze zijn trots op u, dat u hun baas bent. Maar ze redden het niet.

DOEDE Dreigen en vlijen, wapens van de machteloze.

JR Laat die man uitpraten Doede.

ARIËNS Bats Dekker heeft het zwaar, hij mist zijn vrouw,
hij zorgt in zijn eentje voor zijn zus, voor zijn kinderen.

KAREL Net als u, vader.

JR Ja, ja net als ik eigenlijk.

AALTJE Zee leup oons nog niks in de weg

ARIËNS Maar waar u sterk bent, een man die het leven bij het nekvel grijpt,
duwt de wanhoop Bats naar het randje van het onuitspreekbare.
Als u hem zijn nut teruggeeft, geeft u hem zijn leven terug.
Compassie zou een grootse daad zijn van een groots man.

JR Hm. Juist. Als je het zo zegt.

DOEDE Pa?

JR Ik ben geen onmens.

ARIËNS U bent een weldoener.

JR Nou, ach – ik doe ook maar mijn best.

DOEDE U trapt hier toch niet in?

JR Ik ben aan het overwegen.

ARIËNS Strijd is vernietigend, u heeft de vlammen tekeer zien gaan, misschien
kunnen we dit keer zonder verwoesting aan de toekomst bouwen.

JR Dat zeg je mooi.

DOEDE U zwicht?

JR Ik heb meelij.

DOEDE Voor chantage! Nee. Nooit. Dat kunt u niet doen!

JR Niemand vertelt mij wat ik wel of niet kan doen
mijn personeel niet en mijn kinderen niet, ik ben soeverein, snotneus.

KAREL Snotneus.

JR En als soeverein zeg ik,
laten we vrede stichten en met nieuwe adem overleggen.

DOEDE Pa!

JR Ze hebben me nodig, Doede,
 een goede vader keert zijn kroost de rug niet toe.
 Schud me de hand en we begraven de strijdbijl.

Ze schudden elkaar bijna de hand.

Er knallen stenen en een rookbom door de ruit. We horen geschreeuw.

STEMMEN DOOD AAN DE BARONNEN - LEVE DE SOCIALISTEN!

DOEDE Wat was dat?

GEEZE Een aanslag!

JR Is dit uw manier van onderhandelen?

ARIËNS Ik weet hier niets van!

JR Met het mes op de keel?

ARIËNS Nee!

KAREL Het moet een misverstand zijn.

JENNE Een levensgevaarlijk misverstand.

JR Wat bent u voor een herder?
 Ik reik de hand voor vrede en uw schaapjes lokken oorlog uit!

ARIËNS Laat me met ze praten.

JR Ga maar met ze praten! Leer ze maar dat acties gevolgen hebben!
 Ze zijn allemaal ontslagen.

DOEDE Ha!

ARIËNS Wat!?

JR Allemaal! En ze zullen nergens anders in Twente werk vinden.
 Ik trap ze uit MIJN fabrieken, MIJN kroegen, MIJN huizen

Ariëns rent het huis uit. JR en Doede roepen hem de teksten na.

KAREL Dat kunt u niet maken!

JR Solidariteit is maar een knor van de maag lang!

DOEDE En komen ze om hun baan smeken dan stuur ik de honden op ze af.

KAREL Heeft u geen mededogen?

JR Mededogen? Zij brengen hun geweld naar mijn huis,
 naar mijn kinderen, naar mijn zwangere schoondochter,
 en ik moet mededogen tonen?

Allen af behalve Karel. Diene wenkt hem.

R.10 HET MEISJE VAN DE WIJN

DIENE Psst! Psst!

Saar komt binnen rennen.

SAAR: Karel!!

KAREL Saar, ga weg, ga weg

SAAR Ik kom je halen.

KAREL Blaas het af, zeg ze dat ze inbinden, dit loopt niet goed af voor jullie.

SAAR Jullie.

KAREL Ik bedoel...

SAAR Je zou naast me staan. De dochter van een arbeider, de zoon van de baas, Misschien zijn wij de enigen die bloedvergieten kunnen voorkomen.

KAREL Bloedvergieten!

SAAR Je zei dat je aan onze kant stond.

KAREL Jouw kant. Ja. Maar toen wist ik nog niet /

SAAR Wat?

KAREL Dat het gevaarlijk zou worden.

SAAR Ah, ja, grote woorden mogen niks kosten.

KAREL Je snapt het niet. Hij stuurt de burgermeester op jullie af. Die zit met vuur te wachten op zijn moment het gepeupel de grond in te slaan.

SAAR Het gepeupel? Ben ik dat?

KAREL Ja! Nee – ik – dit valt allemaal heel anders uit mijn mond dan ik bedoel.

SAAR Het gepeupel moet maar eens voor zichzelf opkomen.

KAREL Ik maak me zorgen.

SAAR Meneer met een toekomst van goud maakt zich zorgen.

KAREL Om jou.

SAAR Ik ben heel goed in staat me zelf zorgen om mezelf te maken.

KAREL Om jullie.

SAAR Denk niet dat wij niet gewapend zijn.

KAREL Dat is 'n heel slecht idee, ik smeeek je, binnen een uur breekt er ellende los.

SAAR En dan zullen wij ons verdedigen.

KAREL Uitlokken is geen verdedigen.

SAAR Lijk je toch meer op je vader dan ik dacht.

KAREL Alsjeblieft, Saar, laat ons dan weggaan, samen.

SAAR Ik laat ze niet in de steek.

Jenne komt tevoorschijn.

JENNE Weg. Waarheen?

KAREL Jenne!

JENNE Ja, dat ben ik, en wie is dit hier?

KAREL Eh dat is, eh, het meisje van de wijn.

SAAR Het meisje van de wijn.

JENNE Niet doen of ik onnozel ben.

KAREL Nee, sorry, je hebt gelijk.

SAAR Ik ben Saar.

KAREL Dit is Saar.

JENNE Het meisje van de wijn.

SAAR Jenne, het spijt me, we /

JENNE Ik zou het op prijs stellen als je nu gaat. Of had je nog wat te zeggen?

SAAR Ja. Nee. Ik – dag.

Saar af. Pijnlijk moment.

KAREL Ik moet je wat opbiechten.

JENNE Joh.

KAREL Ik ben je niet trouw geweest.

JENNE Zijn wij getrouwd dan?

KAREL Nee, verloofd - dat telt toch ook?

KAREL Jenne, het spijt me.

JENNE Spijt is voor mannen die laf zijn.

Ik trouw liever met een vreemdganger dan met een slapjanus.

KAREL Ik zal doen wat eerzaam is en vader zeggen onze verloving te verbreken.

JENNE Is het dan zo vreselijk met mij te trouwen?

KAREL Wat? Nee! Jij bent lief, begripvol, knap, jong, vruchtbaar –

JENNE Vruchtbaar, Karel, stoute jongen...

KAREL Jij verdient geluk, iemand die voor jou kiest, uit liefde.

JENNE Geluk? Liefde? Jij hebt teveel Couperus gelezen.
Romannetjes zijn voor vrouwen, mannen worden er week van.

KAREL Jenne, je begrijpt het niet.

JENNE Nee, Jenne is het dom gehouden dochttertje van een zakenrelatie van je pa.
Een giechelpoppetje dat weinig meer doet dan mond dicht en mooi wezen.
Maar dat komt omdat ik heel goed weet hoe ik mijn rol moet spelen.
Die rol heeft weinig met mij te maken.

KAREL Het spijt me als ik je niet genoeg op waarde heb geschat.

JENNE Hou nou je mond eens Karel. Als jij zo nodig moet oefenen
op een vlekkelig arbeidsmatrasje dan moet je dat vooral doen.
En als jij die kriebel in je staart met verliefdheid verwacht, prima.
Het huwelijk draait niet om dat soort trivialiteiten. Heeft je vader
je geen voorlichting gegeven? Jij bent mij geen liefde verschuldigd, maar
een dak, een comfortabel leven, een goede achternaam, wat kinderen.
En, in godsnaam, discretie! Het interesseert me niet waar je 'm insteekt,
maar niet in je ouderlijk huis!

KAREL Saar is geen matrasje.

JENNE Die naam! Niet!

KAREL Ik kan niet leven met zo'n huwelijk.

JENNE Verbreek de verloving en je vader jaagt je de koloniën in. Lekker verliefd
tussen de malaria, moerassen, menseneters. Maar speel je rol zoals ik de
mijne, dan leven we ons leven en bemoeien we ons zo min mogelijk met
elkaar.

Kom je weer aan tafel lieverd, het is zo ongezellig zonder jou.

R.11 NUTTELOZE JUDAS

JR rent op, Waandr voor zich uit duwend

JR Een socialist! Priestertje is ontwapend dus nu stuurt hij zijn werklui?

AALTJE Gloept.

DOEDE Rustig, dit is Waandr, die staat aan onze kant.
Ik betaal hem om mijn ogen en oren in Het Bolwerk te zijn.

JR Jij bent bereid je makkers te verraden voor wat centen?

WAANDR En bier.

AALTJE Draadnagel

DOEDE Heb je nieuws?

WAANDR Ik denk dat ze gaan staken.

GEEZE Je meent het!

WAANDR Maar ze staan zwak.

JR Natuurlijk staan ze zwak! Wij hebben het geld én het geweld!

WAANDR Koops, dat is de leider, die moet je hebben.

JR Vraag je zilverlingen terug Doede, deze Judas is nutteloos.

DOEDE Als jij geen nieuws hebt, wat doe jij dan hier.

WAANDR Ik heb wel nieuws!

GEEZE Jij hebt niks.

WAANDR Jawel, ik... Ik heb schokkend nieuws.

DOEDE Wat dan?

WAANDER Uw zoon hier /

JENNE Nee!

WAANDR / vrijt met Saar.

JR Saar?

WAANDR Saar Dekker.

JR De dochter van de aanstichter?

DOEDE Het meisje van de wijn?

WAANDR Het swaddergatje van de fabriek.

KAREL Hé!

JR Is dat waar?

KAREL Ik...

WAANDR Hij kan er niks aan doen. Die heks stookt alle mannen op,
in vuur en vlam voor haar steken ze de brand in alles.
Eer. Moraal. De goede zeden.

JR Karel?

JENNE Natuurlijk is het niet waar.

AALTJE De woarhaejd wi neet ehuerd worn.

WAANDR Dat socialistenwif sloert zich een weg door heel de fabriek,
alle wevers naaien dat spinnetje, ze laat niks dan as achter.
As en gebroken mannen.

KAREL Neem dat terug.

WAANDR En syfilis natuurlijk.

KAREL Hou je bek!

JENNE Deze man is duidelijk een fantast, die verzint alles als het centen oplevert.

JR Karel?

JENNE Zeg dan dat het niet waar is.

JR Speel jij onder één hoedje met dat rooie tuig?

KAREL Ik hou van haar.

JR Je bent een verrader!

AALTJE Hee hef't slim te pakn

KAREL Ik wil niet trouwen, ik wil de fabriek niet in,
ik wil dit leven niet dat als een dwangbuis knelt.

JR Een verrader van je bloed! Je familie!

GEEZE Welke man kiest een vrouw boven zijn familie?

KAREL Een verliefde man.

JR Verliefd!

KAREL Zoals jij op mama, ooit, toch?

JR Neem je moeder niet in die gore bek van je!

KAREL Papa...

JR Ik onterf je! Ik verstoot je! Ik vervloek je!

Karel maakt aanstalten om weg te gaan

JR Ja, ga maar.

KAREL Pap...

JR Ga weg! GA WEG !

Karel gaat af. JR wankelt.

DOEDE Pa?

JR Alles draait.

GEEZE Jan gaat het wel?

JR Of er iemand op me zit.

WAANDR Zeg eh... ik zou nu graag betaald krijgen.

JENNE Misschien moet je even gaan liggen.

WAANDR Voor de moeite?

GEEZE Vlugzout! Diene! Breng vlugzout!

Diene rent op met vlugzout. De vrouwen bekommeren zich om JR, die wellicht een hartaanval heeft. Doede staat er wat onbenullig bij.

WAANDR Ik steek mijn nek nogal uit door hier te komen.

DOEDE Jij wil een beloning? Voor deze chaos?

GEEZE Hij heeft een hartaanval.

WAANDR Graag.

GEEZE Jenne, blijf bij hem, Diene ga een dokter halen.

Jenne helpt JR de kamer uit naareen rustige plek om te liggen. Diene gaat een dokter halen, terwijl ze langs Waandr af loopt spuugt ze hem in het gezicht.

WAANDR Ik kan niet echt meer terug.

GEEZE Zolang die Koops blijft rondlopen blijft 'ie ze opruien tot nieuwe stakingen.

DOEDE Wat moet ik doen dan?

GEEZE De leiding nemen.

Met alle middelen die tot je beschikking staan.

Geeze pakt de revolver van Doede uit zijn zak.

JENNE *(bij JR)* Ik weet niet wat ik moet doen!

DOEDE *(tegen Waandr)* Goed. Jij krijgt een beloning. Een royale beloning.
Als je nog één zaakje voor me opknapt.

Doede laat Waandr zijn revolver zien. Waandr fluit.

WAANDR Een Bodeo.

DOEDE Italiaans vakwerk.

WAANDR En wat moet ik daarmee.

DOEDE Jij moet de kop van de draak afhakken.
Heb je daar een probleem mee?

WAANDR Integendeel. Ben die kop al heel lang zat.
Ik verheug me er op.

Waandr af.

R.12 VERWIKKELINGEN

Een kort muzikaal moment van spanning. De toekomst gaat besloten worden.

Een KNAL!

Waandr komt op. Hij wankelt, we zien dat hij bloedt.

WAANDR Was die dokter er al?

DOEDE Is de staking voorbij?

WAANDR Er waren wat verwikkelingen.

DOEDE Maar het is gelukt.

WAANDR Ja, zeker, bèng! Bèng! Bèng!
 Bèng. Raak. Bloed!

DOEDE Dus Koops is geen probleem meer.

Hij wankelt.

WAANDR Sorry, ik bloed over je goeie vloer.

DOEDE Koops.

WAANDR Wie?

DOEDE De man die je neergeschoten hebt.

WAANDR Hè? Nee, ik ben neergeschoten.
 Wel opletten hè.

DOEDE Leeft Koops nog?

WAANDR Het spijt me man.

DOEDE Wat is er gebeurd?

WAANDR De staking is voorbij.

DOEDE Wat is er gebeurd!

WAANDR Ik moet héél even liggen.

Hij verliest het bewustzijn.

HIER EINDIGT DE EERSTE SPEELBEURT

De volgende regels horen alleen bij de TWEEDE SPEELBEURT

Doede gooit een glas water of wijn over Waandr.

DOEDE Bijblijven!

WAANDR Saar!

DOEDE Wat?

Waandr opeens in tranen.

WAANDR Oh mijn god ze is dood.
Mijn schuld!

DOEDE Saar!

WAANDR Bèng.
Recht in het hart!
Ze had een revolver vast.
Ja.
Niet mijn schuld.
Zelfverdediging.

Keihard geradicaliseerd die.

Zij schoot eerst.

Bèng!

DOEDE Sst.

WAANDR Met plezier in haar ogen.
Dat zag ik.
Bèng!
Ze stond te lachen boven zijn lijk.

DOEDE Wiens lijk?

WAANDR Zo'n jaloers kreng is levensgevaarlijk.

DOEDE Wiens lijk!

WAANDR Het spijt me.

DOEDE Wie!

WAANDR Je broer.
Karel.

Hij verliest het bewustzijn / sterft.

AALTJE Angst...
Angst is mer veur efkes

Ze kijkt Doede aan.

AALTJE Spiet is veur altied.

Sfeerwissel.

AALTJE Och och / boh foi toch.

Ik heb duur de eeuwn hen ekekn,
alle tiedn zeent de zöalde
de meanschen stearvn de meanschen liedn
watte leu valn met n eers in de botter
de meesten zeen kapot

eerlik is eankel 't ean
in 't graf is iedr en eene allees

mer wee ouwrbliewt
dee liedt
en strie